

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XX: 2022

Grudziądz, dnia 19.10.2022 r.

Nr 29 (753)

1297. spotkanie

Edmund Węsierski

Bata OBUWNICZE IMPERIUM MORAWSKIEGO RODU

Za górami, za lasami na Morawach wówczas leżących w granicach Imperium Habsburgów w małym miasteczku Zlin, które liczyło około kilka tysięcy mieszkańców w rodzinie od kilkunastu pokoleń trudniącej się szewstwem urodził się 3 kwietnia 1876 r. Tomáš Bata. Ojciec Antoni i jego żona Anna Minarikova-Bartosiowa posiadali na Travníku, przedmieściu Zlina mały zakład szewski. Dziesięcioletni Tomáš z dwójką starszego rodzeństwa zostali osieroceni, zmarła mama Anna. Ojciec Antoni ożenił się ponownie i zamieszkał z rodziną w Uherskie Hradiště, gdzie w szkole nauka była w języku niemieckim.

Czternastoletni Tomáš w Prostejovie pracował w firmie Faber zajmująca się produkcją maszyn obuwniczych, następnie powrócił do Uherskie Hradiště skąd udał się do Wiednia do siostry, która wsparła go finansowo. Był przez krótki czas właścicielem firmy – zakładu szewskiego, następnie wrócił na Morawy do ojca do zakładu szewskiego.

Prawdziwa firma obuwnicza Tomáša, Antonina i jego siostry Anny powstała w Zlinie w 1894 roku, pieniądze zainwestowane w firmie po wielu trudnościach finansowych zostały pomnożone.

Dziesięciu pracowników według ustalonego harmonogramu rozpoczęło produkcję płóciennych butów na skórzanej podeszwie

Tomáš Bata (1876-1932)

zwanych Batovkami, które wysyła-
no nie tylko do Wiednia, ale prawie
cała Austria zafascynowała się ta-
nim lekkim płóciennym obuwiem.
Firma spłaciła długi w 1897 roku
Tomaš Bata udał się do Cesarstwa
Niemieckiego, gdzie poznał ma-
szyny do produkcji obuwia. I tak
w jego zakładzie w Zlinie rozpo-
częła się mechanizacja produkcji,
co pozwoliło na zatrudnienie wię-
cej pracowników. Brat Antoni po
powrocie z wojska, do którego
wstąpił w 1895 roku poważnie za-
chorował, wówczas Tomaš przejął
działalność w kwestii produkcji
płóciennego obuwia i filcowego.

W 1904 roku z trzema pra-
cownikami Tomaš Bata udaje się
do USA, gdzie zapoznają się z ma-
szynową produkcją obuwia. Za-
trudnili się w Lynn w fabryce obuwniczej i tam poznali tajniki produkcji.

W 1905 roku w Zlinie wprowadził dwuzmianowy dzień pracy oraz powstał
dział handlowy BATA.

Batovka płócienna.

właścicielem firmy. Również w 1908 roku wyszła za mąż siostra ich Anna. W 1909 roku nastąpił wzrost produkcji, dziennie produkowano 3500 par obuwia. Powstały agencje firmy BATA, zajmujące się sprzedażą.

Rodzeństwo Anna, Tomaš i Antonin Bata.

250 pracowników w jednym
dniu potrafiło wyprodukować po-
nad 2000 par butów. Cały czas pra-
cownicy pod kierunkiem Tomaša
Baty pracują nad modernizacją
obuwia, jakością, ponieważ klienci
jego sklepów na terenie Niemiec, na
Bałkanach, na Bliskim Wschodzie
nie mogą być zawiedzeni, wysoka
jakość produktów to dewiza dobre-
go zarządzania.

Po śmierci brata Antonina
w 1908 roku, Tomaš Bata zostaje

W zakładzie w Zlinie wprowadził amerykański system, wówczas dobrych pracowników nagradzał a ci co źle pracowali płacili grzywnę, którą pobierano od dwutygodniowego zarobku. Strajkujących robotników Bata zwolnił i zatrudnił nowych, przyuczając ich do zawodu i obsługi maszyn.

Tomaš Bata ożenił się z córką dozorky Cesarskiej Biblioteki w Wiedniu, z którego związku urodził się jedyny syn Tomasz.

W 1911 roku w Zlinie powstają na wzór amerykański kolonie domów dla pracowników, a do 1932 roku wybudowano 1564 domy. W tym samym roku wyrusza znowu do USA.

Po powrocie do Zlina, podczas I Wojny Światowej staje się wyłącznym producentem butów wojskowych dla austriackiego wojska, cztery zakłady w Zlinie pracowały do końca wojny. Wówczas fabryka zatrudniła około 5000 pracowników i wtedy dzienna produkcja przekroczyła 10.000 par obuwia. Firma nie tylko posiadała sklep w Zlinie, ale także w Pradze, w Wiedniu i innych miastach Cesarstwa Austriackiego.

Pod koniec wojny w 1917 roku produkują 2 miliony par obuwia rocznie według najnowocześniejszej technologii.

Tomasz Bata nie tylko buduje mieszkania w Zlinie, ale także jego zakłady budowlane budują szkoły, szpitale, kino, boiska sportowe.

W 1919 roku udaje się znowu do USA, spotyka się z Henry Fordem i po powrocie otwiera w Czechosłowacji kilkadziesiąt sklepów z obuwem.

W 1922 nastąpił spadek wartości pieniądza oraz spadek popytu w sklepach Bata, pokonał kryzys obniżając cenę butów o 50 %, a płace pracownikom obniżył o 40 %, dzięki temu firma nie zbankrutowała i została utrzymana produkcja na takim samym poziomie jak przed kryzysem.

W 1923 roku firma posiada 112 oddziałów, tanie buty zdobyły rynek i także pokonały konkurencję.

W 1925 udaje się Tomaš Bata samolotem na kontynent azjatycki między innymi do Indii.

W 1925 roku w Czechosłowacji działało już ponad 500 sklepów. W 1926 roku w Zlinie rozpoczęła się budowa szpitala dla pracowników, powstaje szkoła, która szkoli przyszłym managerów firmy Bata. Powstaje nowy system plac w niezależnych sklepach. Od 1927 roku wprowadzony został w zakładach nowy system produkcji obuwia, dzięki któremu wyprodukowano 15 milionów par rocznie. Przed przemianą zakłady produkowały około 9 milionów par. W 1929 roku nastąpił światowy kryzys gospodarczy.

Ukończono budowę lotniska, które przyczyniło się do szybkiego przemieszczania się drogą lotniczą Tomaša Bata z jego ekipą specjalistów do wielu krajów na kuli ziemskiej.

LATO 1938

3.50

5.90

24295-20
DYWETYNA
brązowe
lub beige.
Specjalna podeszwa.
Obcas słupkowy

25675-58
LEKKIE
płócienne
pantoleki
na gumowych
podeszwach

11.90

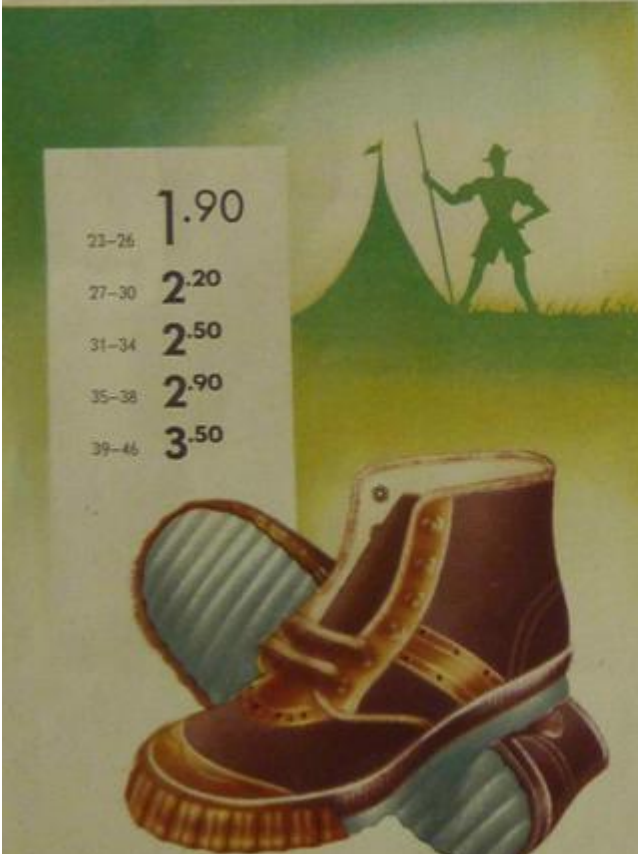

NA SPACERY
ładnie
perlerowany.
Skórzany
wierzch i spody

2335-77

Przy pomocy pracowników Baty w latach 1930-1939 powstają zakłady produkcyjne obuwia w następujących krajach: Czechosłowacja (Otrokovice, Bosiany, Batizovce, Nove Zamky, Liptovski, Sezimowo Usti), Niemcy (na Śląsku), Indie, Francja, Wielka Brytania, Holandia, Syria, Irak, Malezja, USA, Egipt, Singapur, Indonezja, Jugosławia, Pakistan, Bangladesz, Rodezja, Zimbabwe, RPA, Kenia, Peru, Meksyk, Kanada, Brazylia, Peru, Chile, Maroko. W latach 1940-1942 powstają zakłady Baty w następujących krajach: Kongo Belgijskie, Boliwia, Senegal, Haiti, Wietnam, Węgry, Brazylia i Filipiny.

W latach 1952-1963 w okresie budowania w Czechosłowacji komunizmu powstają zakłady w takich krajach jak: Indie, Brazylia, Australia, Bangladesz i Chile.

Domy towarowe w okresie międzywojennym powstały nie tylko w większych miastach Czechosłowacji, ale także w Amsterdamie i Wiedniu. I tak w Czechosłowacji w latach 1928-1935 firma „BATA” posiadała 20 domów towarowych. W 1930 roku wprowadzono w zakładzie 40 godzinny tydzień pracy a w 1931 r. przekształcono zakład w spółkę akcyjną. Wówczas do firmy należało 30 budynków.

27-34 1.20	 <p>45612-05</p>	 <p>43305-25</p>	
35-42 1.40			
43-45 1.60			
<p>OLIMPIJKI – przepisowe do gimnastyki</p>			
3.20	 <p>23425-05</p>	 <p>45311-03</p>	
			23-26 1.60
			27-30 1.90
			31-34 2.20
			35-42 2.50
43-45 2.90			
<p>NA LATO – Płócienny wierzch. Spody gumowe</p>			
<p>PLIMZOLKI – na lato. Spody gumowe</p>			
	23-26 1.90	 <p>48422-06</p>	
	27-30 2.20		
	31-34 2.50		
	35-38 2.90		
	39-46 3.50		
<p>DO PRACY całogumowe w kolorze czarnym</p>			
	27-30 1.90	 <p>48327-46</p>	
	31-34 2.20		
	35-38 2.50		
	39-46 2.90		
<p>DO WIĄZANIA całogumowe – w kolorze czarnym</p>			

Tomaš Bata znalazł się w czołówce najbogatszych obywateli Czechosłowacji. Zyski przynosiły firmy, sklepy rozlokowane w 56 krajach. W latach 1923-1932 pełnił funkcję burmistrza miasta Zlina. Obniżył podatki w mieście, wówczas stało się przyjazne dla kupców, przedsiębiorców, rzemieślników, architektów, specjalistów różnych dziedzin. Zlin w zawrotnym tempie się rozbudował, stał się nowoczesnym miastem w stylu amerykańskim z wieloma zakładami różnych branż. Powstały

OSZCZĘDZAJCIE!
Dobrze konserwowane obuwie – wytrzyma 2 razy dłużej

Fokalina Bata
Specjalny maszynowy do obrabia i wystrzywania 50 gr.

Bata 20 gr.

Bata 25 gr.
groszy 30—40—50

Podwiązki męskie zł. 1.20

Naprawiamy pończochy sposobem fabrycznym. Podnosimy oczka, cerujemy, pierzemy, prasujemy

Zdrowe nogi to podstawa organizmu

Wkładki na płaską stopę zł. 3.-

Dbajcie o nogi przynajmniej tak, jak o ręce

Domieszka do kąpeli, wódka francuska, krem, puder – oto środki do utrzymania zdrowia nóg

50 gr.

75 gr.

nowoczesne przedmieścia mieszkalne, przebudowano centrum miasta. Liczba mieszkańców wzrosła kilkakrotnie, Zlin stał się centralnym miastem Moraw.

Powstały 2 elektrownie, ciepłownię, gazownia, stadion, kąpielisko, korty tenisowe, szpital, cztery szkoły techniczne, przedszkola, biblioteki, kino na ponad 2000 widzów, domy towarowe, sklepy spożywcze, kościół katolicki i ewangelicki, muzeum obuwia, cmentarz, wykopano także kanał. Rozbudowano transport kolejowy i lotniczy.

Spółka kupuje zamek w Bojnicach, gdzie także na 11 tys. hektarów gruntów znajduje się uzdrowisko oraz gospodarstwo rolne. Od 1924 roku do 1939 roku firma Bata posiadała sporą ilość samolotów do przewozów drogą lotniczą towarów oraz ludzi. Są to samoloty marki: Aero A.35 (5 sztuk), Aero A-38 (2), Albatros (4), Avia B.22 (1), Avia/Fokker F.VII6/3n (2), Blackburn Bluebird (1), Cierva C.30

Autogiro (1), De Havilland Dragon (1), De Havilland Moth (2), De Havilland Puss Moth (3), Heath LNB-4 Parasol (1), Junkers F.13 (2), Lockheed L-10A Electra (2), Rearwin 4000 Junior (1), Stinson SR Reliant (1), Spartan Cruiser II (2), Taylorcraft Club E-2 (1) oraz Zlin Z.XII (21).

12 lipca 1932 r. Tomáš Bata stracił życie w katastrofie lotniczej, lecąc ze Zlina do Szwajcarii na otwarcie nowego zakładu. Samolot Junkers F13 rozbił się w Otrokovicach niedaleko Zlina. Pilot prawdopodobnie zgodził się na lot podczas złej pogody, także zginął. Ofiary pochowane zostały na cmentarzu w Zlinie, na pogrzeb przybyło ponad 100.000 osób.

Po śmierci Tomasza właścicielem firmy został przyrodni brat Jan Antonin Bata.

W 1938 roku oddano do użytku 16-piętrowy budynek zarządu przedsiębiorstwa w Zlinie, najwyższy w Czechosłowacji, drugi w Europie. W budynku działała winda szefa mająca 36 m² powierzchni. W windzie była klimatyzacja, telefon, umywalki z ciepłą i zimną wodą.

W 1939 r. firma rozwija się w zawrotnym tempie, zakupione zostały dwa statki handlowe do transportu towarów drogą morską. Firma Bata zarządza ponad 60-cioma przedsiębiorstwami różnych branż, sprzedaje 60 milionów par obuwia rocznie w 30 krajach.

Po wejściu wojsk niemieckich do Pragi Jan Antonin Bata udał się do USA, następnie do Brazylii, gdzie znalazł swój dom. Firma podczas okupacji niemieckiej nadal działa, pracownicy produkują do czasu zbombardowania w 1944 r. fabryki przez samoloty aliantów. Na początku kwietnia 1944 roku zajęły miasto wojska armii czerwonej.

W 1939 r. przed II wojną syn Tomaša Bata Tomaš zamieszkał w Kanadzie, gdzie prowadził działalność obuwniczą w Bata Shoe Company of Canada.

Tomaš Bata z synem.

W 1939 r. sprowadził około 100 wykwalifikowanych pracowników z rodzinami ze Zlina do Kanady. Bezrobocie trwało wówczas w Kanadzie, ale to nie przeszkodziło w budowaniu nowego miasta Batava niedaleko Ottawy. Powstała nowa fabryka obuwia, domy mieszkalne, dwie szkoły, kościoły, obiekty sportowe, skocznia narciarska, poczta i bank. Zbudował także zakłady maszyn obuwniczych. Zakłady zostały przekształcone na produkcję części precyzyjnych dla wojska.

Także podczas II wojny wstąpił do armii kanadyjskiej, walczył na froncie.

Do 1989 roku zakłady Bata zatrudniały prawie 2000 pracowników. Niestety, dział inżynierii został sprzedany firmie samochodowej, a zakłady obuwnicze także poniosły klęskę z tanimi wyrobami chińskimi, które zalały rynek. Miasteczko Batava nadal funkcjonuje. Potomkowie czeskich rodzin, którzy przybyli do Kanady nie tylko zamieszkują w Batavie, ale znajdują się na całym świecie.

Powierzył Fundację im. Jana Bata swej córce Monice. W Toronto powstało największe muzeum obuwia.

Firmy obuwnicze znajdujące się poza żelazną kurtyną nadal działają, niektóre upadły, ale firma Bata poszerza swoją międzynarodową działalność, otwierając nowe fabryki produkcji obuwia oraz powstaje sieć sklepów. BATA, posiadała zakłady produkcyjne w 27 krajach, natomiast sklepy w 50 krajach.

Podczas prezydentury Vaclava Havla Thomas J. Bata w 1989 r. wraca do Czechosłowacji witany jako bohater na lotnisku w Zlinie. Wznowił działalność w kraju, gdzie upaństwowiono jego zakłady w Zlinie.

Thomas Bata, właściciel rodzinnej Bata Shoe Organization, zmarł w wieku 93 lat w Kanadzie, gdzie znajdowała się siedziba firmy. Żona Sonia wraz z trzema córkami: Christine Schmidt, Monika Pignal i Rosemaria Bata nadal są właścicielami firmy, której siedziba po upadku firmy w Kanadzie znajduje się obecnie w Lozannie w Szwajcarii. Syn Thomas George Bata w 2001 r. został prezesem 114-letniej firmy. BSO to jeden z wiodących na świecie sprzedawców i producentów obuwia, działający na pięciu kontynentach. Produkuje miliony butów własnej marki w zakładach zlokalizowanych na całym świecie.

Firma prowadzi 5000 sklepów detalicznych, zatrudnia ponad 40.000 osób i obsługuje milion klientów dziennie. W 2006 roku osiągnęła przychody w wysokości prawie 200 milionów dolarów.

Specjaliści od branży obuwniczej ustalili, że od powstania zakładu sprzedano 14 mld par butów na świecie.

Ogromną rolę odegrały plakaty reklamowe oraz różnego rodzaju broszury i foldery, które przyczyniły się do zdobycia rynku na całym świecie.

Firma BATA była zarządzana przez Tomaša Bata do 1932 roku, od 1932 roku zarządzana jest przez przyrodniego brata wyżej wymienionego, to jest Jana Antonina Batę do 1945 r. Od 1945 r. w Kanadzie działa BATA SHOE ORGANIZATION, którą kieruje Thomas Jan Bata – syn Tomaša, pierwszego właściciela. Obecnie od 1984 roku zarządza firmą BSO syn Thomasa Jana Baty a wnuk Tomaša Baty, Thomas George Bata.

Plan miasta Zlina XIX wiek.

POLSKA SPÓŁKA OBUWIA BATA
Spółka Akcyjna
Fabryka w Chelmku

W 1930 r. Tomáš Bata poprzez przedstawicieli firmy w Zlinie zakupuje od księcia Adama Sapiechy 986 ha ziemi pod budowę fabryki obuwia, koloni domów dla pracowników itd.

W 1929 r. została zarejestrowana Polska Spółka Obuwia BATA SA w Krakowie, której kapitał wynosił 3 mln złotych.

Fragment Rynku w Grudziądzu. Widok w kierunku północno-zachodnim. W Rynku pomnik Żołnierza Polskiego (Niepodległości) oraz dorożki, samochody i ludzie zgromadzeni przed bramą do kościoła św. Mikołaja (na drugim planie). Widoczny Hotel Królewski Dwór, sklep obuwniczy Bata i sklep S. Rotszuld. Narodowe Archiwum Cyfrowe.

W miejscowości Chelmek niedaleko Oświęcimia rozpoczęto budowę fabryki BATA. Pierwsi pracownicy zostali przeszkoleni w Zlinie. Produkcja obuwia rozpoczęła się wiosną w 1932 roku, w lipcu ginie w katastrofie lotniczej Tomáš Bata. Do końca roku wyprodukowano 560.000 par obuwia. Wówczas w Polsce było około 150 sklepów BATA, także w Grudziądzu na Rynku Głównym znajdował się sklep BATA o czym „mówią” nam stare przedwojenne karty pocztowe.

A w 1939 roku było już w naszym kraju 440 sklepów. W Chelмку zbudowano korty tenisowe, 1934 roku ukazała się pierwsza gazetka fabryczna w Polsce „Echo Chelmka”, wydrukowana przez drukarnię zakładową. W 1935 fabryka wydaje biuletyn „Sprzedawca”. Miasto rozwija się podobnie jak miasto Zlin.

Fabryka rozrasta się, dochodzi do strajków robotniczych, które zostały pokojowo zażegnane (płace oraz czas pracy).

Fabryka Bata w Chełmku. Źródło: domena publiczna.

W 1938 roku fabryka mając zatrudnionych około 2000 osób wyprodukowała 2 miliony 260 tysięcy par obuwia a w 1939 wyprodukowano 1 milion 980 tysięcy par obuwia. Jak każdy zakład w Polsce, pracownicy dozbierali finansowo polską armię. Niestety 3 września wkraczają do miasta oddziały niemieckie i teraz pod przymusem pracownicy produkują buty także dla żołnierzy niemieckich.

W 1942 wyprodukowano prawie 4 miliony par obuwia. Władza ludowa w 1945 roku zastała prawie niezniszczony zakład. Zakłady rozpoczęły produkcję i tak jak przed wojną miasteczko Chełmek stało się sławne z produkcji butów.

O dalszej działalności zakładu możemy dowiedzieć się z wiedzy dostępnej w Kujawsko-Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej oraz na stronach Wikipedii.

W sklepach Bata znajdowały się oddziały pielęgnacji nóg, naprawiano obuwie, reperowano pończochy, sprzedawano skarpety, pończochy, podwiązki męskie, pasty do konserwacji obuwia, sznurowadła, kremy do pielęgnacji nóg a nawet wódkę francuską do kąpieli. O tym wszystkim mówi nam broszura firmy BATA z 1939 roku wydrukowana w Krakowie, która jest własnością autora tego biuletynu, czyli Edmunda Węsierskiego.

Sklep obuwniczy Bata w galerii handlowej w Hiszpanii. Fot. domena publiczna.

Sklep Bata w czeskiej Pradze, Vaclavske Namesti. Domena publiczna.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.